

מה עושים עם רעיון?

שותפות ילדים וילדות ביצירת מרחבי משחק בגן,
מירב תורגמן, מנהלת המחלקה הפדגוגית, אגף לחינוך קדם יסודי

"מה עושים עם רעיון? משנים את העולם",

מתוך הספר "מה עושים עם רעיון",

תרגום לעברית, יהודה אטלס

משחק ילדים

המשחק הוא פעילות יסודית ומהותית בקרב ילדים וילדות כבר מיום היוולדם. בגן הילדים, הפעילות המשחקית על כל סוגיה תופסת מקום נכבד במהלך כל היום. המשחק מזמן מפגש בלתי אמצעי עם הסביבה, עם מגוון אפשרויות לפעילות **עם חברים**, ומאפשר מתן ביטוי להעדפותיהם של ילדות וילדים עם מה, איך, איפה ועם מי לשחק. המשחק מאפשר לילדים **ליהנות**, להתפתח וללמוד ומזמן להם חוויות והתנסויות משמחות ומעשירות.

משחקים כאן, שם, ובכל מקום

מרחבי המשחק בגן הילדים כוללים אזורים שונים לפעילויות יומיומיות בתוך חלל הגן ובחצר. מרחבים אלה מפגישים את הילדים עם גירויים מגוונים ומעשירים המרחיבים את ידיעותיהם בתחומים שונים, מקדמים את כישוריהם, גורמים להם לחוות חוויות וליצור אינטראקציות עם ילדים וילדות. ארגון מרחבי המשחק כחלק מהסביבה החינוכית בגן משקף את התפיסות החינוכיות שלנו. כדברי מוריס מלגוצ'י, אחד מהוגי אסכולת רג'ו אמיליה שבאיטליה: "הסביבה החינוכית מהווה מעין אקווריום המאפשר – בגלל שקיפות קירותיו – לשקף ולבטא את הגישה החינוכית, את הערכים ואת התרבות של האנשים החיים בה".

ארגון הסביבה הוא חלק משמעותי מתכנון תכנית העבודה של הגנת וצוות הגן. תכנון הסביבה החינוכית בגן הוא אחד הממדים המרכזיים ליצירת אקלים גן מיטבי בגן בצד קידום אינטראקציות איכותיות בין כל המשתתפים בתהליך החינוכי וההתייחסות להיבטים רגשיים, חברתיים וערכיים במכלול העשייה בגן (וזוהי רק ההתחלה, 2012). **שיתוף ילדים בארגון הסביבה החינוכית בכלל וסביבת המשחק בפרט מבטא גישה חינוכית וערכית.**

ילדים כמשתתפים - 'children as participants'

המחנך הגרמני פרידריך פרובל (Freidrich Froebel) (1782–1852), יסד את גן הילדים הראשון בשנת 1837. הוא האמין ביכולתם של הילדים ללמוד מפעילות **שהם עצמם יוזמים:**

"מעשיו העצמיים הראשונים של הילד [...] הריהם הסתכלות בסביבה, קליטה של העולם החיצוני תוך **פעילות עצמית** ומשחק: פעילות עצמית מתוכו, גילוי

החיים שבקרבם. ביטוי כפול זה, הקליטה והיצירה, מוכרח להיות טבוע במהותו של הילד".

תהליך חינוכי כזה, המבוסס על "**פעילות עצמית**" של הילדים, משתף ילדים וילדות בתהליך הלמידה שלהם ביצירה ובבניית **מרחבי המשחק** והפעילות שלהם, מפתח את אישיותם הייחודית תוך התמקדות בחוויה העכשווית שלהם בגן. שיתוף הילדים בבחירה, בתכנון ובבניית מרחבי משחק מעלה את ביטחונם העצמי ואת תחושת המסוגלות שלהם משום שהוא מכבד את ההעדפות והבחירות שלהם ומאפשר להם להביא אותם לידי מימוש.

תפיסה זו של "**ילדים כמשתתפים**" שמה את הילדים בעמדה המאפשרת להם ליזום להוביל שינויים ולא רק להגיב אליהם. ההנחה היא כי:

"לילדים הזכות והיכולת להכריע הכרעות חשובות הנוגעות ללמידתם הם", (ר"ס בارت).

זוהי עמדה אשר מובילה את הילדים לחשיבה ביקורתית על תופעות בטבע, על חייהם, על סביבת הגן שלהם ומובילה אותם לשאול שאלות עקרוניות ולחפש להן מענה. תפיסה כזו מעודדת את הילדים להיות **פעילים וסקרנים**.

"הסקרנות הטבעה בילדים מלידה מולידה את **ההתנהגות החקרנית**, שהיא התנהגות המחזקת את עצמה". (ר"ס בارت).

ההתנהגות חקרנית היא פעילות שבה הילד חוקר את סביבתו הפיזית והאנושית מכוח יצר הפעילות הטבעית שקיים בו. ככל שההתנהגות הזאת גורמת להם סיפוק רב יותר, כך גוברת נכונותם להתנסות בניסיונות נוספים. במובן זה, ההתנהגות החקרנית מחזקת את עצמה (לם, 2010).

ביטוי נוסף לגישת "ילדים כמשתתפים" אפשר ללמוד גם ממ"ד כספי (1972; 1985; 1996) אשר הציג תפיסה רחבה של חינוך בגישת "ההתבוננות", **ההתחנכות היוצרת**:

"פעילות של משחק או של עבודה הנעוצה **ברעיונות**... חינוך המכוון לעודד ולקדם את הלמידה ואת ההתפתחות על ידי **פעילות מקורית** או פעילות **שבהבעה עצמית**..."
גוד (Good, 1959) בתוך כספי 1972.

ההנחה של כספי היא כי ניתן לעודד ילדים להתפתח בכל זמן וכל הזמן, להיות מסוגלים לפעול על בסיס ידע, טכניקות, לתכלל את חייהם בצורה יוצרת בעזרת הפוטנציאל הטמון בהם. גישה כזו שמה דגש על **ההבעה העצמית** של הילדים על ידי העלאת רעיונות וביצועם. אחד הרעיונות המרכזיים בגישתו הוא "**קליטות הבעתית**" – עשיית שימושים שונים לצרכים שונים מקליטת החדש מבחוץ או מרעיון חדש. הקליטה מעשירה את ההבעה וההבעה מעשירה את הקליטה.

עקרונות בהובלת "ילדים משתתפים"

תהליך המשתף ילדים ביצירת מרחבי המשחק שלהם מזמין את הילדים להיות "**משתתפים**". כלומר, להיות שותפים פעילים **ויוזמים** ביצירת סביבת המשחק בגן תוך דיאלוג מתמיד בין הילדים לצוות הגן ובין כל הילדים והילדות בגן. **הקשבה אמתית** לצרכים של הילדים והילדות ולרעיונות אותם הם מעלים תוביל אותם ל"**התנהגות חקרנית**": הילדים יתבוננו על מרחבי המשחק שלהם, יחקרו את האפשרויות הגלומות בסביבה זו וישאלו שאלות:

- במה אנחנו אוהבים לשחק בגן?
- מה חסר לנו בגן?
- מה היינו רוצים שיהיה?
- כיצד היינו רוצים שתיראה הסביבה שלהם?
- מה אנחנו חושבים על סביבת הגן שלנו?
- במה היינו רוצים לשחק? ועוד.

בתהליך בו נשתף את הילדים בבניית מרחבי המשחק שלהם בגן אנחנו מזמינים אותם **לחלום**, להעלות **רעיונות**, לבחון אותם ולתכנן את **הדרכים ליישומם**. תהליך כזה מאפשר לילדים לקחת אחריות, להיות יוזמים בסביבה שלהם ולהוביל **שינויים**. חשוב מאוד לאפשר לילדים להביא לידי **ביצוע** את הרעיונות שלהם ולתת להם שהות מספקת ליהנות מהתוצר ולשחק בסביבה אותה בנו.

כדי להוביל תהליך כזה כדאי:

- **לזמן מרחב בטוח** – מרחב בו ירגישו הילדים בטוחים להעלות רעיונות, מחשבות וחלומות;
- **לעודד חשיבה ביקורתית** – לעודד את הילדים להתבונן בסביבה שלהם, לשאול שאלות, לבטא תהיות ורצון לשינוי;
- **לקדם יוזמה** – לעודד את הילדים ליזום שינויים ולהיענות ליוזמותיהם בהובלת השינויים בסביבה שלהם;
- **לתכנן "איך זה יראה"** – לעודד את הילדים לתכנן את יישום הרעיונות שלהם;
- **להוביל מרעיון לביצוע** – לאפשר לילדים להוציא לפועל את הרעיונות והיוזמות;
- **לאפשר שהייה** – לאפשר לילדים ליהנות מיצירתם ולשחק...

רינת אגמון, סטודנטית מהמכללה האקדמית "אחוזה" הובילה תהליך של **"ילדים כמשתתפים"** במסגרת מיזם סיום לימודיה. רינת התנסתה בגן "נחליאלי" באשקלון עם הגננת המאמנת אלי אלמקיאס. להלן דוגמאות מתוך המיזם שלה.

"יש לי רעיון!"

התהליך החל כאשר רינת הזמינה את הילדים להתבונן במרחב החצר שלהם. היא הזמינה אותם לשאול שאלות על המרחב וקיימה אתם דיון סביב השאלות:

- במה הם אוהבים לשחק בחצר?
- האם יש אזורים בחצר שהם לא משחקים בהם?
- איזה שינוי היו רוצים לערוך בחצר הגן?
- איזה מוקד משחק היו רוצים בחצר הגן ואיננו קיים?
- אילו "רעיונות" יש להם בהקשר לחצר הגן?

לאחר שהעלו הצעות ורעיונות שונים, החליטו הילדים להקים "פינת רוגע" בחצר הגן. הבחירה של המרחב על ידי הילדים הגבירה את המוטיבציה שלהם ואת הצורך שלהם לפעול להקמת המרחב. שמחת העשייה ניכרה בכל מרחב הגן. בשלב הבא הזמינה רינת את הילדים לתכנן את המרחב החדש.

"איך זה יראה?"

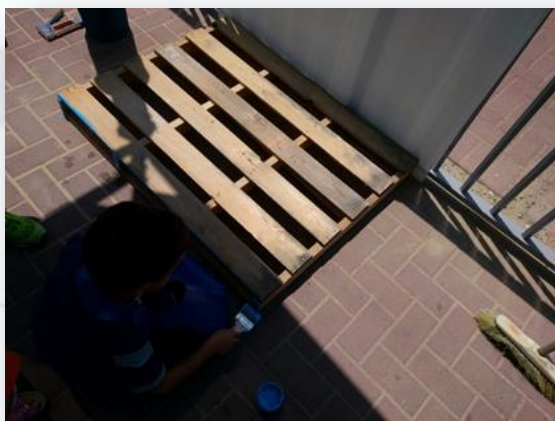
תכנון מרחב הרוגע בגן

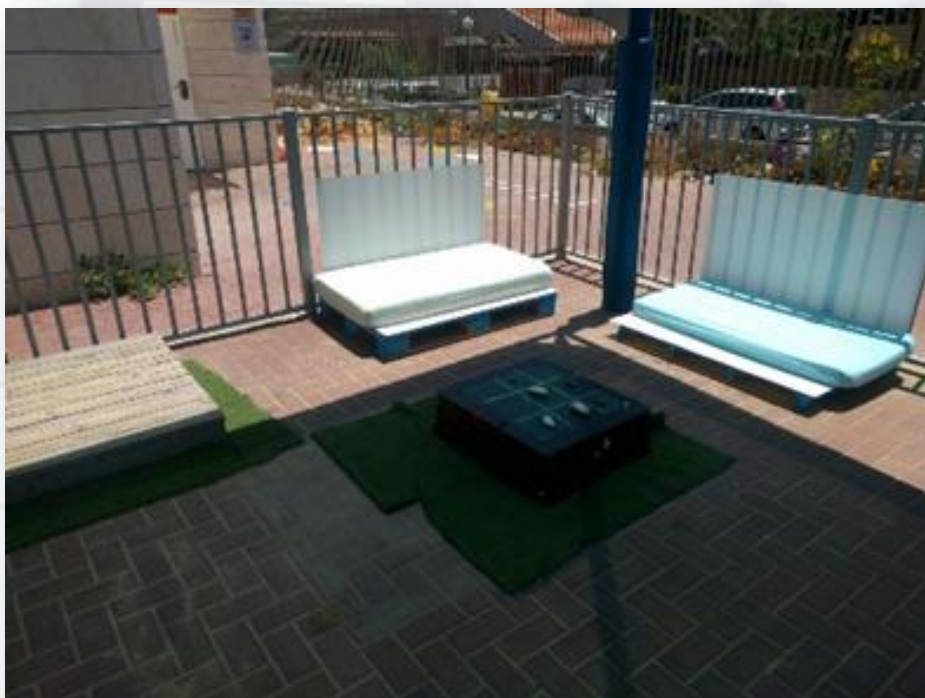
רינת ביקשה מהילדים לתכנן את המרחב באופן חזותי תוך התייחסות לשאלה: "איך זה יראה?"

- כיצד יראה המרחב?
- מה הוא יכיל?
- אילו פריטים אנחנו צריכים?
- באילו חומרים כדאי להשתמש?
- היכן כדאי למקם אותו?

המענה לשאלות אלו הוביל את הילדים לתכנן את העשייה שלהם. בתום התכנון הייתה לילדים תכנית עבודה ליישום השינוי של המרחב שבו בחרו. הם ערכו רשימה של חפצים אותם הם צריכים, והכינו את האזור שבו רצו לערוך את השינוי בחצר הגן. לאחר חיפוש בסביבת הגן מצאו הילדים משטחי עץ שלא היה בהם שימוש, והביאו אותם לחצר הגן. הילדים החליטו להפוך את משטחי העץ

לספות עליהן יוכלו לשבת, לנוח ולהירגע... הוחלט לצבוע את משטחי העץ, ולמקם אותם במרחב שיועד להקמת "פינת הרוגע". בהמשך, גייסו הילדים מזרנים ישנים והניחו אותם על משטחי העץ. בתום העבודה פרשו הילדים סדינים על המזרנים. כאשר נראה היה ש"מרכז הרוגע" מוכן, יזמו הילדים הכנת משחקים ל"מרכז הרוגע". הם בחרו להכין משחק "דמקה" ומיקמו אותו במרכז המרחב.

התהליך בו השתתפו הילדים בשינוי מרחב החצר ובהקמת "מרכז רוגע" החל משיח של רינת עם הילדים בו הם זיהו את הצרכים שלהם. רינת עודדה "התנהגות חקרנית" של הילדים: חיפוש, חקר, התנסות ומחשבה סביב המרחב והקמתו. הילדים חברו יחד לתכנון וליישום הרעיון שלהם. כל אלו תרמו לאמונת הילדים ביכולתם ובכוחם לעשות ולהשפיע בעתיד על מהלך חייהם ועל סביבתם.

"איזה רעיון!!!!"

"אין דבר רב-עוצמה יותר מרעיון", אמר ויקטור הוגו.

בהמשך, מצאה רינת כוונת ישנה והביאה אותה לילדי הגן. היא שאלה את הילדים:

"יש לכם רעיון? מה יכולה להיות הכוונת?"

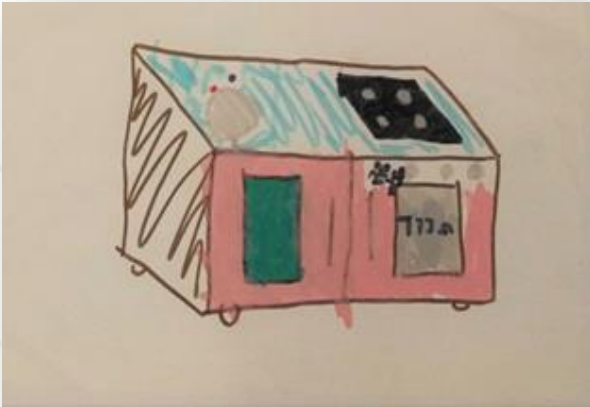

השאלה אותה הפנתה רינת אל הילדים עודדה אותם לגלות **יצירתיות** ולהשתחרר מ"קיבעון תפקודי", (פרקינס, 1996). כלומר, הכוונת בעלת תפקיד מסוים (מעמד לטלוויזיה) יכולה להפוך לכל דבר אחר.

הרבה רעיונות היו לילדים: דוכן מכירות, ארון בגדים, מטבח. לאחר שהציגה לילדים את הרעיונות השונים, בחרו הילדים להפוך את הכוונת הישנה למטבח שחסר להם בביתן העץ שבחצר הגן.

אז... איך זה ייראה?

הילדים תכננו את "שיפוץ" הכוננית והפיכתה למטבח.

ברור היה כי כדי להגשים את הרעיון של הילדים הם צריכים לעבוד כצוות ולחלק ביניהם את העבודה.

בתום התכנון, ניגשו הילדים לעבודה: שיפו את הכוננית וצבעו אותה, הוסיפו אביזרים שידמו משטח בישול וברז, מיקמו את ה"מטבח" בביתן העץ ומילאו אותו בחפצים. בתום התהליך יצרו הילדים מטבח למשחק.

לסיכום

"ילדים כמשתתפים" היא גישה המעודדת את הילדים להיות יוזמים, חוקרים ובעלי מודעות גבוהה לצרכים שלהם ושל חבריהם, ומזמינה את הילדים לקחת אחריות על יצירת מרחבי המשחק שלהם, בחירת תכנים המעניינים אותם, נושאים ועוד.

מקורות

כספי, מ"ד (1972). מבוא: התחנכות יוצרנית. בתוך מ"ד כספי (עורך), מספרות החינוך: לקראת חינוך יוצרני. ירושלים: בית הספר לחינוך האוניברסיטה העברית, ירושלים.

כספי, מ"ד (1979). החינוך מחר. תל אביב, עם עובד.

כספי, מ"ד. (1985) גישות המעבר להתחנכות יוצרת (מה"י). ירושלים.

לם, צ' (2010). הגיונות סותרים בהוראה. פועלים, תל אביב

משרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך קדם-יסודי (2010).

עשייה חינוכית בגן הילדים, קווים מנחים לצוות החינוכי. משרד החינוך

והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך קדם-יסודי (2012) וזוהי רק

ההתחלה.

פרקינס, ד' (1996). טבעה של היצירתיות וטיפוחה. חינוך החשיבה. ירושלים,

מכון ברנקו וייס.

ילדים מזמנים סביבות משחק ולמידה

עלון מקוון לגננת

האגף לחינוך קדם יסודי, מנהל פדגוגי, משרד החינוך, תשע"ז